

Nowe stanowisko *Petasites albus* (L.) Gaertn. na Niziu Polskim

New locality of *Petasites albus* (L.) Gaertn. on the Polish Lowland

MARIA HERBICHOWA, JACEK HERBICH

M. Herbichowa, J. Herbich, Pracownia Geobotaniki i Ochrony Przyrody, Katedra Taksonomii Roślin i Ochrony Przyrody, Uniwersytet Gdański, Al. Legionów 9, 80-441 Gdańsk, e-mail: biojh@univ.gda.pl.

ABSTRACT: The new locality of a montane species *Petasites albus* (L.) Gaertn. has been found in northern Poland.

KEY WORDS: *Petasites albus* (L.) Gaertn., montane species, Polish Lowland, distribution

Wstęp

Petasites albus jest gatunkiem górskim, przedstawicielem podelementu środkowo-europejskiego, o alpejsko-centralno-europejskim typie rozmieszczenia (Zając 1996). Główna część jego zwartego zasięgu obejmuje: Alpy, Karpaty, Sudety, Rudawy i położone na północ od nich niższe pasma, a także północną część Apeninów, Góry Dynarskie i Bałkany. Oderwany fragment ogólnego areалу tworzą stanowiska na Kaukazie. Ponadto gatunek ma liczne rozproszone stanowiska poza obszarem górskim. Koncentrują się one w północnej części Niemiec i w Danii. Najbardziej na zachód wysunięte placówki, tj. w Wielkiej Brytanii, Holandii i Belgii, a także skrajne północno-wschodnie stanowiska na Litwie i Łotwie są uznawane jako synantropijne (Hulten, Fries 1986, Meusel, Jäger 1992). Również wszystkie niżowe stanowiska w Czechach i na Słowacji uważane są za antropogeniczne (Šourek 1962 za Meusel, Jäger 1992). W Polsce *Petasites albus* występuje pospolicie w Karpatach i Sudetach, znacznie rzadziej w pasie wyżyn. W centralnej części kraju był notowany tylko na nielicznych stanowiskach na Nizinie Wielkopolskiej i Mazowieckiej, natomiast na północy na kilkunastu, z których większość skupiona jest

na Wysoczyźnie Elbląskiej, a pojedyncze w okolicy Gdańska i na Warmii (Zajac 1996, Zajac, Zajac 2001).

Z. Czubiński (1950) uważa, że przybałtyckie stanowiska omawianego taksonu wykazują łączność ze stanowiskami południowoskandynawskimi, i podkreśla przy tym, że mieszczą się one w granicach zasięgu buka. Czas przybycia gatunku na Pomorze jest interpretowany różnie przez poszczególnych autorów: wg W. Szafera (1930) *Petasites albus* jest reliktem z okresu migracji olchy na niż, a z kolei H. Steffen (1931, cyt. za Czubińskim 1952) przypuszcza, że pojawił się on wraz z bukiem. M. Zajac (1996) zalicza *Petasites albus* do grupy taksonów, które na Niżu Polskim mają stanowiska co najmniej od okresu atlantyckiego, lecz drogi ich migracji, które ukształtowały współczesny zasięg, wymagają dalszych badań.

Petasites albus rośnie na siedliskach wilgotnych, przede wszystkim nad brzegami wód i na wysiękach, gdzie jest głównym składnikiem zbiorowisk ziołoroślowych. W górach buduje własny zespół – *Petasitetum albi* Zlatn. 1928 (Matuszkiewicz 1982). Na Wysoczyźnie Elbląskiej w północnej Polsce był stwierdzany w fitocenozach *Melico-Fagetum mercurialetosum* (miejscami łanowo), a także w wilgotnych postaciach żyznych grądów (Tokarz 1961). Z Gdańska podawany był z parków jako apofit leśny (Schwarz 1967), a nad Zalewem Wiślanym znajdowano go na obrzeżach rowów melioracyjnych i przydrożnych (Tyszka 1991).

Opis stanowiska

Nowe stanowisko *P. albus* zostało znalezione 24.05.2000 r. w kompleksie leśnym określanym jako Las Mątawski, położonym w widłach Wisły i Nogatu, na południowym krańcu Żuław Wiślanych i oddalonym od Gdańska i Elbląga ok. 40 km. Według siatki ATPOL miejsce to leży w kwadracie DB32. W stosunku do pozostałych stanowisk z Polski północnej jest ono najbardziej wysunięte na południe. Stanowisko zlokalizowane jest na wschodniej granicy oddz. 294, tuż u podstawy wału przeciwpowodziowego, którym biegnie droga z miejscowości Piekło w kierunku na północ.

Miejsce występowania lepiężnika białego jest silnie uwilgocone przez wody wysiękowe, zbierające się w zakłębieniach terenu. Lokalna populacja zajmuje powierzchnię około 30 m². Osobniki rosną w silnym zwarciu i niemal wszystkie kwitną. Fitocenoza, w której znaleziono omawiany gatunek, pierwotnie była lasem łągowym zaliczanym obecnie do *Ficario-Ulmetum campestris* (określanym wcześniej przez Sulmę i Jelinowskiego 1964 i Jelinowskiego 1969a jako *Fraxino-Ulmetum*). Współcześnie jest to wysokopienny, wielowarstwowy las, budowany głównie przez wiązy, jesiony i dęby szypułkowe. Warstwa krzewów jest w nim dobrze rozwinięta i tworzona głównie przez głogi, trzmielinę europejską i podrost drzew. W runie masowo rośnie *Ficaria verna*, miejscami obficie również *Anemone nemorosa*. Dawny las łągowy obecnie podlega procesowi grądowienia, wywołanemu przez trwałe ustanie zalewów, które w przeszłości umożliwiała śluza łącząca Las Mątaw-

ski z Wisłą. Na fakt zaniku niektórych siedlisk hydrofilnych, spowodowany zniszczeniem tej łąki, już ponad 30 lat temu zwracał uwagę T. Jelinowski (1969b).

Brak wcześniejszych notowań lepieźnika białego z omawianego stanowiska można interpretować dwojako, a mianowicie jako przeoczenie gatunku przez dawniejszych badaczy albo pojawienie się go w stosunkowo niedawnym czasie. Pierwsza z możliwości wydaje się mniej prawdopodobna wobec faktu, że cały Las Mątański, jako jedyna pozostałość znacznie większego kompleksu leśnego na Żuławach Wiślanych, był obiektem zainteresowań botaników od ponad stu lat (por. Jelinowski 1969a, b i lit. tam zawarta). Za alternatywnym wyjaśnieniem przemawiają przede wszystkim: 1/ ujawnianie nowych stanowisk wielu gatunków, w tym również rzadkich, w trakcie kolejnych badań na tym terenie, 2/ stosunkowo niedawne, bo na początku lat 60., znalezienie w Lesie Mątańskim dwu innych gatunków górskich – *Polystichum aculeatum* i *Veronica montana* (Jelinowski 1969b).

*Praca zrealizowana
w ramach projektu badawczego finansowanego
przez Komitet Badań Naukowych (grant nr 0946/PO4/98/15).*

Summary

A new locality of *Petasites albus* was found in northern Poland. This montane species was noted there only on a dozen places in this part of the country. It grows in the remnant of the alluvial forest complex in the delta of the Vistula river.

Literatura

- CZUBIŃSKI Z. 1950. Zagadnienia geobotaniczne Pomorza. – Bad. Fizjogr. Pol. Zach. 2 (4): 439–658.
- HULTEN E., FRIES M. 1986. Atlas of North European Vascular Plants. – Bd III. Koeltz Scientific Books, Königstein.
- JELINOWSKI T. 1969a. Roślinność Lasu Mątańskiego na Żuławach. – Acta Biol. Med. Soc. Sc. Gedan. 14: 479–524.
- JELINOWSKI T. 1969b. Flora Lasu Mątańskiego na Żuławach. – Acta Biol. Med. Soc. Sc. Gedan. 14: 525–547.
- MATUSZKIEWICZ W. 1982. Przewodnik do oznaczania zbiorowisk roślinnych Polski. – PWN, Warszawa, 298 ss.
- MEUSEL H., JÄGER E. 1992. Vergleichende Chorologie der Zentraleuropäischen Flora. Bd III. – Gustav Fischer Verlag, Jena–Stuttgart–New York.
- SCHWARZ Z. 1967. Badania nad florą synantropijną Gdańska i okolicy. – Acta Biol. Med. Soc. Sc. Gedan. 11: 363–494.
- STEFFEN H. 1931. Vegetationskunde von Ostpreussen. Pflanzensoziologie Bd I. – Gustav Fischer Verlag, Jena.

- SULMA T., JELINOWSKI T. 1964. Rezerwaty łągowe w Lesie Maławskim na Żuławach. – Ochr. Przyr. 30: 107–125.
- SZAFER W. 1930. Element górski we florze niżu polskiego. – Rozpr. Wydz. Mat.-Przyr. PAU. 69 B: 87–196.
- ŠOUREK J. 1962. Rod *Petasites* v Československu. – Rozpr. Českosl. Akad. Véd. 72: 1–120.
- TOKARZ H. 1961. Zespoły leśne Wysoczyzny Elbląskiej. – Acta Biol. et Med. Soc. Sc. Gedan. 5: 121–244.
- TYSZKA E. 1991. Flora naczyniowa zachodnich obrzeży Zalewu Wiślanego. – Praca magisterska wykonana w Katedrze Ekologii Roślin i Ochrony Przyrody UG. Gdynia. Mscr.
- ZAJĄC A., ZAJĄC M. (red.) 2001. Atlas rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce. – Prac. Chor. Komp. Inst. Bot. UJ, Kraków, 714 ss.
- ZAJĄC M. 1996. Mountain vascular plants in the Polish Lowlands. Polish Bot. Stud. 11: 1–92.